Sbírka soudních rozhodnutí

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (velkého senátu)

26. února 2019*

„Řízení o předběžné otázce – Článek 13 SFEU – Dobré životní podmínky zvířat – Nařízení (ES) č. 1099/2009 – Ochrana zvířat při usmrcování – Zvláštní metody porážky stanovené náboženskými obřady – Nařízení (ES) č. 834/2007 – Článek 3 a čl. 14 odst. 1 písm. b) bod viii) – Slučitelnost s ekologickou produkcí – Nařízení (ES) č. 889/2008 – Článek 57 první pododstavec – Logo Evropské unie pro ekologickou produkci“

Ve věci C-497/17,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 267 SFEU, podaná rozhodnutím cour administrative d'appel de Versailles (Francie) ze dne 6. července 2017, došlým Soudnímu dvoru dne 10. července 2017, v řízení

Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs (OABA)

proti

Ministre de l'Agriculture et de l'Alimentation,

Bionoor SARL,

Ecocert France SAS,

Institut national de l'origine et de la qualité (INAO),

SOUDNÍ DVŮR (velký senát),

ve složení K. Lenaerts, předseda, R. Silva de Lapuerta, místopředsedkyně, J.-C. Bonichot, A. Arabadžev, F. Biltgen, K. Jürimäe a C. Lycourgos, předsedové senátů, J. Malenovský, E. Levits, L. Bay Larsen, D. Šváby (zpravodaj), C. Vajda a S. Rodin, soudci,

generální advokát: N. Wahl,

vedoucí soudní kanceláře: V. Giacobbo-Peyronnel, rada,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 19. června 2018,

s ohledem na vyjádření předložená:

– za Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs (OABA) A. Monodem, avocat,

– za Bionoor SARL N. Gardèresem, avocat,

* Jednací jazyk: francouzština.

– za Ecocert Francie SAS D. de Laforcadem, avocat,

– za francouzskou vládu D. Colasem, S. Horrenbergerem, jakož i E. de Moustier, jako zmocněnci,

– za řeckou vládu G. Kanellopoulosem a A. Vasilopoulou, jako zmocněnci,

– za norskou vládu A. Dalheim Jacobsen, jakož i T. Bjerrem Lemingem a D. Sørliem Lundem, jako zmocněnci,

– za Evropskou komisi A. Bouquetem a A. Lewisem, jakož i B. Eggers, jako zmocněnci,

po vyslechnutí stanoviska generálního advokáta na jednání konaném dne 20. září 2018,

vydává tento

Rozsudek

1 Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká výkladu článku 13 SFEU, nařízení Rady (ES) č. 834/2007 ze dne 28. června 2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů a o zrušení nařízení (EHS) č. 2092/91 (Úř. věst. 2007, L 189, s. 1), nařízení Komise (ES) č. 889/2008 ze dne 5. září 2008, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 834/2007 (Úř. věst. 2008, L 250, s. 1), ve znění nařízení (EU) č. 271/2010 ze dne 4. března 2010 (Úř. věst. 2010, L 84, s. 19) (dále jen „nařízení č. 889/2008“), jakož i nařízení Rady (ES) č. 1099/2009 ze dne 24. září 2009 o ochraně zvířat při usmrcování (Úř. věst. 2009, L 303, s. 1).

2 Tato žádost byla podána v rámci sporu mezi sdružením Œuvre d'Assistance aux bêtes d'Abattoirs (dále jen „sdružení OABA“) na straně jedné a ministre de l'Agriculture et de l'Alimentation (ministr zemědělství a potravinářství, dále jen „ministr zemědělství“), společností Bionoor SARL, společností Ecocert France SAS (dále jen „Ecocert“) a Institut national de l'origine et de la qualité (INAO) na straně druhé ve věci žádosti sdružení OABA, jíž se toto sdružení domáhalo zákazu propagace a uvádění výrobků z hovězího masa značky „Tendre France“, jež jsou opatřeny certifikací „halal“ a označením „agriculture biologique“ (ekologické zemědělství, dále jen „označení AB“), na trh.

Právní rámec

Unijní právo

Nařízení č. 834/2007

3 Body 1 a 3 odůvodnění nařízení č. 834/2007 zní:

„(1) Ekologická produkce je celkový systém řízení zemědělského podniku a produkce potravin, který spojuje osvědčené environmentální postupy, vysokou úroveň biologické rozmanitosti, ochranu přírodních zdrojů, uplatňování přísných norem pro dobré životní podmínky zvířat a způsob produkce v souladu s požadavky určitých spotřebitelů, kteří upřednostňují produkty získané za použití přírodních látek a procesů. Ekologický způsob produkce tak plní dvojí společenskou roli, když na straně jedné zajišťuje zvláštní trh odpovídající na spotřebitelskou poptávku po ekologických produktech a na straně druhé přináší veřejné statky přispívající k ochraně životního prostředí a dobrým životním podmínkám zvířat, jakož i k rozvoji venkova.

[…]

(3) Právní rámec [Unie], kterým se řídí odvětví ekologické produkce, by měl usilovat o zajištění korektní hospodářské soutěže a řádného fungování vnitřního trhu s ekologickými produkty a o zachování a oprávněnost důvěry spotřebitelů v produkty označené jako ekologické. Jeho cílem by dále mělo být vytváření podmínek, za kterých se může toto odvětví rozvíjet v souladu s vývojem v oblasti produkce a trhu.“

4 Článek 1 tohoto nařízení, nadepsaný „Účel a oblast působnosti“, stanoví:

„1. Toto nařízení poskytuje základ pro udržitelný rozvoj ekologické produkce při zajištění účinného fungování vnitřního trhu, zaručení korektní hospodářské soutěže, zajištění důvěry spotřebitele a ochrany zájmů spotřebitele.“

Stanoví společné cíle a zásady, z nichž mají vycházet pravidla stanovená tímto nařízením týkající se:

a) všech fází produkce, přípravy a distribuce ekologických produktů a jejich kontroly;

b) používání označení odkazujících na ekologickou produkci při označování a propagaci těchto produktů.

[…]

3. Toto nařízení se vztahuje na všechny hospodářské subjekty zapojené do činností ve kterékoliv fázi produkce, přípravy a distribuce, které se týkají produktů uvedených v odstavci 2.

[…]

4. Tímto nařízením nejsou dotčen[a] další ustanovení Společenství nebo členských států, jež jsou v souladu s právními předpisy Společenství týkajícími se produktů uvedených v tomto článku, jako ustanovení o produkci, přípravě, uvádění na trh, označování a kontrole, včetně právních předpisů o potravinách a výživě zvířat.“

5 Článek 2 uvedeného nařízení, nadepsaný „Definice“, stanoví:

„Pro účely tohoto nařízení se se použijí tyto definice:

a) ‚ekologickou produkcí‘ se rozumí používání způsobů produkce slučitelných s pravidly stanovenými tímto nařízením ve všech fázích produkce, přípravy a distribuce;

b) ‚fázemi produkce, přípravy a distribuce‘ se rozumí všechny fáze počínající prvovýrobou ekologických produktů až po jejich skladování, zpracování, přepravu, prodej nebo dodání konečnému spotřebiteli, a podle potřeby též označování, propagace, dovoz, vývoz a subdodavatelské činnosti;

[…]

i) ‚přípravou‘ se rozumí konzervování nebo zpracování ekologických produktů (včetně porážky a bourání v případě živočišných produktů) a také balení, označování nebo úprava označení týkající se ekologického způsobu produkce;

[…]“

6 Článek 3 téhož nařízení uvádí cíle ekologické produkce následovně:

„Ekologická produkce sleduje tyto obecné cíle:

a) zavádí udržitelný systém řízení zemědělství, který:

[…]

iv) dodržuje přísné normy pro dobré životní podmínky zvířat a zejména uspokojuje jejich druhově specifické etologické potřeby;

[…]

c) zaměřuje se na získávání celé řady potravin a jiných zemědělských produktů, které odpovídají spotřebitelské poptávce po zboží vyprodukovaném za použití postupů, jež nepoškozují životní prostředí, zdraví lidí, zdraví rostlin nebo zdraví a dobré životní podmínky zvířat.“

7 V článku 5 nařízení č. 834/2007, nadepsaném „Zvláštní zásady vztahující se na zemědělskou produkci“, je v písm. h) stanoveno, že ekologické zemědělství se řídí zvláštní zásadou, která spočívá v „dodržování vysoké úrovně dobrých životních podmínek zvířat s ohledem na jejich zvláštní potřeby“.

8 Článek 14 tohoto nařízení, jehož předmětem jsou „[p]ravidla živočišné produkce“, v odstavci 1 stanoví:

„Kromě obecných pravidel zemědělské produkce stanovených v článku 11 se na živočišnou produkci vztahují tato pravidla:

[…]

b) pokud jde o chovatelské postupy a podmínky ustájení:

[…]

viii) jakékoli utrpení, včetně mrzačení, musí být udržováno na co nejnižší úrovni, a to během celého života zvířete, včetně samotné porážky,

[…]“

9 Článek 25 uvedeného nařízení, který je věnován „Log[ům] ekologické produkce“, stanoví:

„1. Logo [Evropské unie] označující ekologickou produkci smí být použito v označování, obchodní úpravě a propagaci produktů, jež splňují požadavky stanovené tímto nařízením.

Logo [ekologické produkce Evropské unie] se nepoužije v případě produktů a potravin z období přechodu uvedených v čl. 23 odst. 4 písm. b) a c).

2. Vnitrostátní a soukromá loga smí být použita v označování, obchodní úpravě a propagaci produktů, jež splňují požadavky stanovené tímto nařízením.

3. Komise postupem podle čl. 37 odst. 2 stanoví zvláštní kritéria týkající se obchodní úpravy, složení, velikosti a vzhledu loga [ekologické produkce Evropské unie].“

Nařízení č. 889/2008

10 Bod 10 odůvodnění nařízení č. 889/2009 upřesňuje, že jednou z priorit ekologického zemědělství je „zajistit vysokou úroveň životních podmínek zvířat“.

11 Článek 57 tohoto nařízení, nadepsaný „Logo EU pro ekologickou produkci“, stanoví:

„V souladu s čl. 25 odst. 3 nařízení [č. 834/2007] se logo Evropské unie pro ekologickou produkci (dále jen „logo EU pro ekologickou produkci“) řídí vzorem uvedeným v části A přílohy XI tohoto nařízení.

Logo EU pro ekologickou produkci se používá pouze v případě, že je dotčený produkt vyprodukován v souladu s požadavky nařízení [č. 2092/91] a jeho prováděcími předpisy nebo nařízení [č. 834/2007] a s požadavky tohoto nařízení.“

Nařízení č. 1099/2009

12 Body 2, 4, 18, 20, 24 a 43 nařízení č. 1099/2009 stanoví:

„(2) I v nejlepších možných technických podmínkách mohou být zvířata při usmrcování vystavena bolesti, úzkosti, strachu nebo jiným formám utrpení. Některé úkony související s usmrcováním mohou působit stres a každá metoda omračování má své nevýhody. Provozovatelé podniků nebo osoby podílející se na usmrcování zvířat by měli učinit nezbytná opatření, aby zabránili bolesti a minimalizovali úzkost a utrpení zvířat při porážení či usmrcování, s přihlédnutím k osvědčeným postupům v dané oblasti a k metodám povoleným podle tohoto nařízení. Z toho důvodu by měly být bolest, úzkost nebo utrpení považovány za zbytečné v případě, že provozovatelé podniků nebo osoby podílející se na usmrcování zvířat poruší některý z požadavků tohoto nařízení nebo použijí povolené postupy, aniž by zohlednili nejmodernější vývoj, a způsobí tím zvířatům nedbalostí nebo záměrně bolest, úzkost nebo utrpení.

[…]

(4) Řádné zacházení se zvířaty je [v Unii] uznávanou hodnotou, která je zakotvena v Protokolu (č. 33) o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat, připojeném ke Smlouvě [o ES] […]. Ochrana zvířat při porážení a usmrcování se dotýká veřejnosti a ovlivňuje vztah spotřebitelů k zemědělským produktům. Kromě toho přispívá zlepšení ochrany zvířat při porážení ke zvýšení kvality masa a nepřímo ke zvýšení bezpečnosti při práci na jatkách.

[…]

(18) Směrnicí [Rady] 93/119/ES [ze dne 22. prosince 1993 o ochraně zvířat při porážení nebo usmrcování (Úř. věst. 1993, L 340, s. 21; Zvl. vyd. 03/15, s. 421)] byla stanovena odchylka od omračování zvířat v případě porážky na jatkách pro účely náboženských rituálů. Vzhledem k tomu, že právní předpisy [Unie] týkající se porážky pro účely náboženských rituálů byly ve vnitrostátním právu členských států provedeny různě v závislosti na konkrétní situaci, a vzhledem k tomu, že předpisy jednotlivých členských států zohledňují aspekty, které přesahují účel tohoto nařízení, je důležité zachovat odchylku od omračování zvířat před porážkou, a přitom však ponechat určitou úroveň subsidiarity na každém členském státě. V tomto nařízení je proto respektována svoboda náboženského vyznání a právo projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů, jak stanoví článek 10 Listiny základních práv Evropské unie.

[…]

(20) Mnoho metod usmrcování působí zvířatům bolest. Omráčení je proto nezbytné, aby zvíře ztratilo vědomí a citlivost před usmrcením nebo při něm. Měření ztráty vědomí a citlivosti zvířete je složité a musí být provedeno podle vědecky schválené metodiky. Ke zhodnocení účinnosti postupu v reálných podmínkách by však měla být prováděna kontrola pomocí ukazatelů.

[…]

(24) Některé metody omračování mohou v závislosti na svém používání při porážení nebo usmrcování vést ke smrti zvířat, aniž by jim působily bolest, a minimalizují jejich úzkost nebo utrpení. Jiné metody omračování nemusí vést k usmrcení a zvířata mohou během dalšího bolestivého postupu opět nabýt vědomí nebo citlivosti. Takové metody by proto měly být doplněny jinými technikami, které mají za následek jistou smrt před tím, než zvíře nabude vědomí. Je proto nezbytné stanovit, které metody omračování je třeba doplnit metodou usmrcení.

[…]

(43) Porážka bez omráčení vyžaduje přesné prořízntutí hrdla ostrým nožem za účelem minimalizace utrpení. Kromě toho u zvířat, která po provedení řezu nejsou mechanicky znehybněna, bývá zpomalen proces vykrvení, čímž dochází ke zbytečnému prodlužování jejich utrpení. Druhy zvířat, která jsou tímto způsobem porážena nejčastěji, jsou skot, ovce a kozy. Proto by přežvýkavci porážení bez omráčení měli být jednotlivě a mechanicky znehybňováni."

13 Podle článku 2 nařízení č. 1099/2009, nadepsaného „Definice":

„Pro účely tohoto nařízení se rozumí:

[…]

f) ‚omráčením' každý záměrný postup, který bez způsobení bolesti vede ke ztrátě vědomí a citlivosti, včetně každého procesu, který přináší bezprostřední smrt;

g) ‚náboženským obřadem' řada úkonů souvisejících s porážkou zvířat a stanovených některým náboženstvím;

[…]"

14 Článek 3 tohoto nařízení, nadepsaný „Obecné požadavky na usmrcování a související úkony", v odstavci 1 stanoví:

„Během usmrcování a souvisejících úkonů musí být zvířata ušetřena veškeré zbytečné bolesti, úzkosti nebo utrpení."

15 Článek 4 uvedeného nařízení, který je věnován „[m]etod[ám] omračování", stanoví:

„1. Zvířata se usmrcují pouze po omráčení metodami uvedenými v příloze I a v souladu se zvláštními požadavky spojenými s použitím těchto metod. Zvířata jsou až do smrti udržována v bezvědomí a ve stavu znecitlivění.

Na metody podle přílohy I, které nezpůsobují bezprostřední smrt (dále jen ‚prosté omráčení'), by měly co nejrychleji navazovat postupy zajišťující smrt, jako jsou vykrvení, rozrušení centrální nervové tkáně, zabití elektrickým proudem nebo prodloužená anoxie.

[…]

4. V případě, že jsou k porážce zvířat použity zvláštní metody stanovené náboženskými obřady, se požadavky odstavce 1 neuplatňují, pokud k této porážce dochází na jatkách."

Francouzské právo

16 Článek L. 641-13 code rural et de la pêche maritime (zákoník zemědělství a mořského rybolovu) ve znění použitelném na spor v původním řízení stanoví:

„Logem ‚ekologické zemědělství' (agriculture biologique) lze označit zemědělské produkty zpracované či nezpracované, které splňují požadavky právních předpisů [Unie] týkající se ekologické produkce a označování ekologických produktů, nebo popřípadě podmínky stanovené ve výrobních specifikacích schválených vyhláškou příslušného ministra nebo ministrů na návrh [INAO]".

Spor v původním řízení a předběžná otázka

17 Dne 24. září 2012 zaslalo sdružení OABA ministrovi zemědělství žádost o ukončení propagace a uvádění na trh plátků z mletého hovězího masa značky „Tendre France", opatřených certifikací „halal" a označením „AB", uvedeným v článku L. 641-13 code rural et de la pêche maritime a uděleným společností Ecocert, která je subjektem udělujícím certifikaci založeným podle soukromého práva, jenž jedná jménem a z pověření INAO. Téhož dne požádalo uvedené sdružení institut INAO, aby zakázal užívání uvedeného označení v případě, že se jedná o hovězí maso pocházející ze zvířat poražených bez předchozího omračení.

18 Vzhledem k tomu, že tyto žádosti byly implicitně zamítnuty, podalo sdružení OABA podáním ze dne 23. ledna 2013 žalobu pro překročení pravomoci ke Conseil d'État (Státní rada, Francie).

19 Conseil d'État (Státní rada) rozsudkem ze dne 20. října 2014 zejména rozhodla, co se týče žádosti sdružení OABA, jíž se toto sdružení domáhalo zrušení implicitního odmítnutí ministra zemědělství a INAO zakázat užívání označení „AB" pro výrobky z hovězího masa pocházející ze zvířat poražených bez předchozího omračení, že unijní právo taxativně vymezuje pravidla týkající se ekologické zemědělské produkce skotu, aniž by odkazovalo na přijetí prováděcích předpisů členskými státy a na nezbytnost takových předpisů pro jeho plnou účinnost. Francouzská zákonodárná moc tedy nemá pravomoc k přijímání vnitrostátních právních předpisů, které by unijní právo potvrzovaly, upřesňovaly nebo doplňovaly. Conseil d'État (Státní rada) tudíž návrhová žádání sdružení OABA zamítla.

20 Dále měla Conseil d'État (Státní rada) za to, že návrh tohoto sdružení znějící na zrušení implicitního odmítnutí společnosti Ecocert přijmout na základě nařízení č. 834/2007 opatření k ukončení propagace a uvádění výrobků značky „Tendre France", opatřených certifikací „halal" a označením „AB" jí nemůže být předložen v první a zároveň poslední instanci. Z toho důvodu postoupila Conseil d'État (Státní rada) tuto větev věci tribunal administratif de Montreuil (správní soud v Montreuil, Francie).

21 Tribunal administratif de Montreuil (Správní soud v Montreuil) zamítl tento návrh rozsudkem ze dne 21. ledna 2016.

22 Sdružení OABA podalo proti tomuto rozsudku odvolání u předkládajícího soudu, cour administrative d'appel de Versailles (odvolací správní soud ve Versailles, Francie). Na podporu tohoto odvolání tvrdí, že označením „AB" nelze opatřovat výrobky pocházející ze zvířat usmrcených bez předchozího omračení, protože taková metoda usmrcování neodpovídá požadavku „přísných norem pro dobré životní podmínky zvířat", stanovenému články 3 a 5 nařízení č. 834/2007.

23 Rovněž tvrdí, že i když čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 připouští možnost odchýlit se od zásady porážky s předchozím omračením v případě rituální porážky hospodářských zvířat, odpovídá tato odchylka pouze cílům veterinárních podmínek a spravedlivého respektování náboženských vyznání a tradic.

24 Certifikace, kterou udělila společnost Ecocert masu s certifikací „halal“, pocházejícímu ze zvířat poražených bez předchozího omráčení, porušuje mimoto zásadu důvěry spotřebitelů v ekologické výrobky.

25 Jak ministr zemědělství, tak společnost Bionoor, společnost Ecocert a INAO navrhují zamítnutí odvolání podaného sdružením OABA.

26 Ministr zemědělství především tvrdí, že ani nařízení č. 834/2007 ani nařízení č. 889/2008 nebrání výslovně možnosti odchylky podle čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 od pravidla předchozího omráčení ve specifickém rámci rituální porážky.

27 Dále společnost Bionoor tvrdí že neexistuje žádná neslučitelnost, jak s ohledem na unijní právo, tak vnitrostátní právo, mezi certifikací „halal“ a označením „AB“, neboť požadavek porážky s předchozím omráčením by znamenal uložení další podmínky, kterou pozitivní právo výslovně nestanoví.

28 Mimoto, i když unijní právo stanoví zásadu porážky s předchozím omráčením, lze se podle ní od této zásady odchýlit ve jménu svobodného projevu náboženského vyznání.

29 Nakonec má společnost Ecocert, k jejímž návrhovým žádáním se připojuje INAO, za to, že z cílů nařízení č. 834/2007, včetně cíle dodržování „přísn[ých] nor[em] v oblasti dobrých životních podmínek zvířat“, nevyplývá zásadní neslučitelnost ekologické produkce s rituální porážkou, jejímž účelem je zaručit svobodný projev náboženského vyznání.

30 Zásada důvěry spotřebitelů není podle ní mimoto porušena, neboť užívání označení „AB“ bylo řádně povoleno.

31 Předkládající soud poznamenává, že žádné z ustanovení nařízení č. 834/2007, č. 889/2008 a č. 1099/2009 výslovně nevymezuje způsob nebo způsoby porážky zvířat, jež jsou schopny naplnit cíle spočívající v zajištění dobrých životních podmínek zvířat a snížení utrpení zvířat, jež má ekologická produkce sledovat.

32 Za těchto podmínek odpověď na odvolací důvod, jenž vychází z toho, že označení „AB“ by nemělo být užíváno k označování masa, které pochází ze zvířat poražených pro účely náboženských rituálů bez předchozího omráčení, jež má zásadní význam pro rozhodnutí sporu v původním řízení, představuje vážnou obtíž týkající se výkladu unijního práva.

33 V tomto kontextu se cour administrative d'appel de Versailles (odvolací správní soud ve Versailles) rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžnou otázku:

„Musí být použitelná pravidla unijního práva, jež vyplývají zvláště:

– z článku 13 [SFEU],

– z nařízení [č. 834/2007], jehož prováděcí pravidla byla stanovena nařízením [č. 889/2008],

– a nařízení [č. 1099/2009],

vykládána v tom smyslu, že povolují, anebo zakazují, aby bylo evropské označení ‚[AB]‘ udělováno výrobkům pocházejícím ze zvířat, která byla poražena pro účely náboženských rituálů bez předchozího omráčení, za podmínek stanovených nařízením [č. 1099/2009]?“

K předběžné otázce

34 Na úvod je třeba připomenoutt, že předkládající soud a účastníci původního řízení odkazem na evropskou značku „AB“ a označení „AB“ odkazují ve skutečnosti na logo ekologické produkce Evropské unie ve smyslu článku 25 nařízení č. 834/2007, resp. logo Evropské unie pro ekologickou produkci ve smyslu článku 57 nařízení č. 889/2008.

35 Za těchto podmínek je třeba mít za to, že podstatou otázky předkládajícího soudu je, zda nařízení č. 834/2007, zejména jeho článek 3 a čl. 14 odst. 1 písm. b) bod viii), ve spojení s článkem 13 SFEU, musí být vykládáno v tom smyslu, že povoluje opatření výrobků pocházejících ze zvířat, která byla poražena pro účely náboženských rituálů bez předchozího omráčení, logem Evropské unie pro ekologickou produkci, za podmínek stanovených nařízením č. 1099/2009, zejména jeho čl. 4 odst. 4.

36 V tomto ohledu je třeba uvést, že bod 1 odůvodnění nařízení č. 834/2007 stanoví, že ekologická produkce, která tvoří celkový systém řízení zemědělského podniku a produkce potravin, je charakterizována „uplatňováním přísných norem pro dobré životní podmínky zvířat“, kdežto bod 10 odůvodnění nařízení č. 889/2008 uznává vysokou úroveň životních podmínek zvířat jako „priorit[u] ekologického chovu hospodářských zvířat“. Článek 3 písm. a) bod iv) a písm. c) nařízení č. 834/2007 také stanoví, že ekologická produkce se zaměřuje zejména na „zav[edení] udržiteln[ého] systém[u] řízení zemědělství, který […] dodržuje přísné normy pro dobré životní podmínky zvířat“ a „získávání celé řady potravin a jiných zemědělských produktů, které odpovídají spotřebitelské poptávce po zboží vyprodukovaném za použití postupů, jež nepoškozují […] dobré životní podmínky zvířat“. Článek 5 písm. h) tohoto nařízení dále stanoví, že ekologické zemědělství usiluje o „dodržování vysoké úrovně dobrých životních podmínek zvířat s ohledem na jejich zvláštní potřeby“.

37 Povinnost minimalizace utrpení zvířat, která je zakotvena v čl. 14 odst. 1 písm. b) bodu viii) nařízení č. 834/2007 přispívá ke konkretizaci tohoto cíle, jež spočívá v dodržování vysoké úrovně dobrých životních podmínek zvířat.

38 Unijní normotvůrce chtěl opakovaným zdůrazněním své vůle zajistit vysokou úroveň dobrých životních podmínek zvířat v rámci ekologického zemědělství zdůraznit, že tento způsob zemědělské produkce je charakterizován dodržováním vyšších standardů v oblasti dobrých životních podmínek zvířat na všech místech a ve všech fázích této produkce, kde lze tyto dobré životní podmínky ještě zvýšit.

39 Zejména podle čl. 1 odst. 3 nařízení č. 834/2007 se toto nařízení vztahuje na všechny hospodářské subjekty zapojené do činností ve kterékoliv fázi produkce, přípravy a distribuce, které se týkají zemědělských produktů uvedených v odstavci 2 tohoto ustanovení. Podle čl. 2 písm. i) uvedeného nařízení přitom „příprava“ zahrnuje zejména porážku zvířat.

40 Toto nařízení se v této souvislosti omezuje v článku 14 odst. 1 písm. b) bodu viii) pouze na tvrzení, že „jakékoli utrpení, včetně mrzačení, musí být udržováno na co nejnižší úrovni, a to během celého života zvířete, včetně samotné porážky“.

41 Je pravda, že žádné ustanovení nařízení č. 834/2007 nebo nařízení č. 889/2008 nevymezuje výslovně způsob nebo způsoby porážky zvířat způsobilé minimalizovat utrpení zvířat, a tedy konkretizovat cíl spočívající v dodržování vysoké úrovně dobrých životních podmínek zvířat.

42 Nicméně nařízení č. 834/2007 nelze vykládat nezávisle na nařízení č. 1099/2009.

43 Na jedné straně totiž posledně uvedené nařízení zvláštním způsobem upravuje porážku zvířat.

44 Na druhé straně je ochrana dobrých životních podmínek zvířat, jak vyplývá z nadpisu téhož nařízení a bodu 2 jeho odůvodnění, hlavním cílem sledovaným nařízením č. 1099/2009, a to v souladu s článkem 13 SFEU, podle něhož Unie a členské státy musí při stanovování a provádění unijních

politik brát plně v úvahu požadavky na dobré životní podmínky zvířat (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 29. května 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a další, C-426/16, EU:C:2018:335, body 63 a 64).

45 V tomto ohledu nařízení č. 1099/2009 přispívá, jak uvádějí jeho body 4 a 24 odůvodnění, ke „zlepšení ochrany zvířat při porážení“ a upřednostnění „některých metod omračování [které] mohou […] vést ke smrti zvířat, aniž by jim působily bolest, a minimalizují jejich úzkost nebo utrpení“.

46 Mimoto podle článku 3 nařízení č. 1099/2009 „[b]ěhem usmrcování […] musí být zvířata ušetřena veškeré zbytečné bolesti, úzkosti nebo utrpení“. Tento obecný požadavek, který lze uplatnit na usmrcování zvířat, je konkretizován zejména v čl. 4 odst. 1 tohoto nařízení, který na jedné straně stanoví, že „[z]vířata se usmrcují pouze po omráčení“, a na druhé straně, že „[z]vířata jsou až do smrti udržována v bezvědomí a ve stavu znecitlivění“.

47 Článek 4 odst. 1 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s bodem 20 odůvodnění tohoto nařízení stanoví zásadu omráčení zvířat před jejich usmrcením a dokonce ji povyšuje na povinnost. Jak totiž v podstatě uvedl generální advokát v bod 43 svého stanoviska, vědecké studie prokázaly, že omráčení je technika, která v nejmenší míře zasahuje do dobrých životních podmínek zvířat v okamžiku porážky.

48 Jakkoli platí, že čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s bodem 18 odůvodnění tohoto nařízení připouští praxi rituální porážky, v rámci níž mohou být zvířata usmrcena bez předchozího omráčení, nemůže tato forma porážky, která je v Unii povolena pouze v rámci výjimky a s cílem zajistit respektování svobody náboženského vyznání (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 29. května 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a další, C-426/16, EU:C:2018:335, body 55 až 57), zmírnit bolest, úzkost a utrpení zvířat tak účinně, jako porážka, které předchází omráčení, jež je podle čl. 2 písm. f) tohoto nařízení ve spojení s bodem 20 odůvodnění tohoto nařízení nezbytné pro uvedení zvířat do stavu bezvědomí a znecitlivění, jež může podstatně snížit jejich utrpení.

49 V tomto ohledu je třeba podotknout, že i když nařízení č. 1099/2009 v bodě 43 odůvodnění upřesňuje, že porážka bez předchozího omráčení vyžaduje přesné prořízntutí hrdla ostrým nožem za účelem „co největší možné“ minimalizace utrpení zvířete, použití takové techniky neumožňuje udržet utrpení zvířete „na co nejnižší úrovni“ ve smyslu čl. 14 odst. 1 písm. b) bodu viii) nařízení č. 834/2007.

50 Na rozdíl od toho, co tvrdí jak francouzská vláda, tak odpůrci v původním řízení v písemných vyjádřeních, zvláštní metody porážky podle náboženských obřadů, které jsou uskutečňovány bez předchozího omráčení a jež připouští čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009, nejsou, pokud jde o záruku vysoké úrovně dobrých životních podmínek zvířat v okamžiku jejich usmrcení, rovnocenné metodě porážky s předchozím omráčením, která je v zásadě uložena čl. 4 odst. 1 tohoto nařízení.

51 Ještě je třeba uvést, že bod 3 odůvodnění nařízení č. 834/2007 stanoví cíl usilovat o „zachování a oprávněnost důvěry spotřebitelů v produkty označené jako ekologické“. V této souvislosti je nutné zajistit, aby spotřebitelé měli jistotu, že produkty označené ekologickým logem Evropské unie byly skutečně vyprodukovány za dodržení nejpřísnějších norem, zejména v oblasti dobrých životních podmínek zvířat.

52 S ohledem na předcházející úvahy je třeba na položenou otázku odpovědět, že nařízení č. 834/2007, zejména jeho článek 3 a čl. 14 odst. 1 písm. b) bod viii), ve spojení s článkem 13 SFEU, musí být vykládáno v tom smyslu, že nepovoluje umístění loga Evropské unie pro ekologickou produkci na výrobky pocházející ze zvířat, která byla poražena pro účely náboženských rituálů bez předchozího omráčení, za podmínek stanovených nařízením č. 1099/2009, zejména jeho čl. 4 odst. 4.

K nákladům řízení

53 Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení ve vztahu ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (velký senát) rozhodl takto:

Nařízení Rady (ES) č. 834/2007 ze dne 28. června 2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů a o zrušení nařízení (EHS) č. 2092/91, zejména článek 3 a čl. 14 odst. 1 písm. b) bod viii), ve spojení s článkem 13 SFEU, musí být vykládáno v tom smyslu, že nepovoluje umístění loga Evropské unie pro ekologickou produkci, uvedeného v čl. 57 prvním pododstavci nařízení Komise (ES) č. 889/2008 ze dne 5. září 2008, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 834/2007, ve znění nařízení (EU) č. 271/2010 ze dne 24. března 2010, na výrobky pocházející ze zvířat, která byla poražena pro účely náboženských rituálů bez předchozího omráčení, za podmínek stanovených nařízením Rady (ES) č. 1099/2009 ze dne 24. září 2009 o ochraně zvířat při usmrcování, zejména jeho čl. 4 odst. 4.

Podpisy.